

TÜRK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:16, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **01.01.2019**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **18.02.2019**

Sayfa / *Page*: 117-125

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK669>

Yazar / *Writer*:

Dr. Öğr. Üyesi Serdal KARA

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

serdalkaraa@hotmail.com

ÜÇÜNCÜ ŞAHIS İYELİK EKİ SORUNU

Öz

Çalışmamız Türkiye Türkçesinde 3. şahıs iyelik eki sorunu üzerinedir. 3. şahıs iyelik eki sorunu ile ilgili doğru tespitte bulunabilmek için Türkiye Türkçesinde 3. şahıs ekinin cümle yapısındaki kullanımı ile ad tamlamalarındaki 3. şahıs iyelik ekinin kullanımı arasındaki ortak özelliklerin doğru bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Bu bakış açısı konunun dilin kendi iç yapısı içinde değerlendirilmesini ve konuya daha bütüncül yaklaşmayı sağlayacaktır.

Çalışmamızda 3. şahıs iyelik eki ile ilgili başlıca yaklaşımlar ve bu bakış açılarına bağlı olarak ortaya çıkan farklı değerlendirmeler bir bütünlük içinde verilmeye çalışılmış ve daha sonra gerek iyelik gerekse de çokluk eki düşmesi ile ilgili yaklaşımlar da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde ise iki tamlayanın kullanıldığı bir tamlananda gerek tekil gerekse de çoğul yapılarda iyelik ve çokluk eki düşmesi ile ilgili değerlendirmeler yapılmakta ve Türkçe cümle yapısı ile ad tamlaması arasındaki paralel iç yapıdan hareketle 3. şahıs iyelik eki sorunu Türkçenin kendi bütüncül yapısı içinde açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Üçüncü şahıs, iyelik eki, uyum eki, çokluk eki, sayı eki

THE PROBLEM OF THIRD PERSON POSSESSIVE SUFFIX

Abstract

Our study is the problem of 3rd person possessive suffix in Turkey Turkish. The common features between use of the 3rd person suffix in Turkey Turkish sentences and the 3rd person possessive suffix in possessive construction must be demonstrated to be able to make an accurate determination regarding the 3rd person possessive suffix problem. This perspective will enable the subject to be evaluated within the internal structure of the language and to provide a more holistic approach to the subject.

In our study, the main approaches related to 3rd person possessive suffix and the different evaluations related to these perspectives have been tried to be given in a totality. And then, it is tried to reveal the approaches related to the drop in the possession and plural suffix. In the "Evaluation and Conclusion" section of our study, evaluations are made about the possessive and plural drop in both the singular and the plural structures in a determined, where the two determinant are used. Based on the parallel internal structure between the Turkish sentence structure and the possessive construction, the problem of 3rd person possessive suffix is tried to be explained within the holistic structure of Turkish own structure.

Keywords: Third person, possessive suffix, agreement suffix, plural ending, number suffix

Giriş

Üçüncü şahıs iyelik ekinin sözcük gruplarına kazandırdığı farklı anlamlar bu iyelik eki üzerine birçok değerlendirmeye neden olmuştur. Bu durumun temel nedenlerden biri 3. çoğul şahıs iyelik ekinin geldiği sözcüğün çokluğuna işaret ettiği gibi, tamlayana da işaret etmesidir. Bunun yanı sıra ad tamlamalarında tamlayanı üçüncü çoğul şahıs olan bir sözcüğün, 1. ve 2. şahıs iyelik eklerinden farklı olarak, hem 3. tekil hem de 3. çoğul şahıs iyelik eki ile kullanılıyor olması da farklı bakış açılarına ve değerlendirmelere neden olmaktadır.

Türkiye Türkçesinde 3. şahıs iyelik eki ile ilgili değerlendirmelere bakıldığında 3. şahıs iyelik ekinin şahıs ve sayı bilgisi olmadan aitlik bildirdiği görüşünün yanı sıra +lAr ekinin şahıs göstergesi olmadan, geldiği sözcüğün (tamlanan) çokluğuna işaret ettiği yaklaşımı da bulunmaktadır. Ayrıca çokluk eki almış bir ad, 3. çoğul şahıs iyelik eki aldığı (kita+lar+ları) düşen ekin çokluk eki olup olmadığı konusunda da fikir birliği görülmemektedir. Tamlananı belirtisiz ad tamlaması olan bir belirtili ad tamlamasında tamlama oluşurken düşen iyelik ekinin hangisine ait olduğu konusunda da tartışmalar devam etmektedir. Bunun yanı sıra iyelik ekinde şahıs ve sayı ifadelerinin ayrı ayrı ele alınıp alınamayacağı konusunda da farklı yaklaşımlar görülmektedir. +(s)I ekinin tekiliğin yanı sıra çokluk anlamı da taşıyıp taşımadığı da ayrı bir tartışma konusudur.

1. Üçüncü Şahıs İyelik Eki İle İlgili Başlıca Yaklaşımlar

3. şahıs iyelik eklerinde sayı göstergesi ile şahıs göstergesini ayrı ayrı ele alan Banguoğlu, iyelik eklerinde asıl şahıs göstergesi olarak +m, +n ve +I'yı kabul etmekte; 1. ve 2. şahısların

çokluğunun eski bir ikili eki olan +Iz eki ile yapıldığını, ancak 3. şahıslarda bu çokluğun +IAr eki ile yapıldığının bildirmektir (Banguoğlu 2000: 362). Benzer bir yaklaşımla Kornfilt de 3. şahıs çekimlerinde sayı ve şahıs kategorilerini ayırmaktadır (Kornfilt 1984: 42).

N. Poppe ise çokluk yaklaşımında +ηIz ve +IAr ekleri ile ilgili olarak Türk dillerinde genel çokluk eki +IAr'ın bir unsuru olarak çokluk eki *+IA'nın olduğunu, "IAr"ın "*r" çokluk eki ile "*IA"dan oluşan birleşik bir ek olduğunu (Poppe 2008: 135-136), "*r" ünsüzünün "ı veya i" gibi damaksılaşmaya neden olan bir ünlü ile damaksı "r" ünsüzüne, Ana Türkçe döneminde ise "z"ye dönüştüğünü, çokluk 2. şahıs iyelik eki +ηIz ile 2. çoğul şahıs emir eki -ηIz eklerinde görülen "z" ile +IAr' ekindeki "r" sesinin aynı "*r"nin değişik şekilleri olduklarını, "ηız'daki "I"sesinden dolayı damaksılaşmanın gerçekleşerek *r" ünsüzünün "z" sesine dönüştüğünü, ancak +IAr'daki "*r"nin damaksılaşmadığını, bunun nedeninin de "*IA" birimindeki "A" sesinin damaksılaştırmamasından kaynaklandığını belirtmektedir (Poppe 2008: 139)

Muharrem Ergin iyelik eklerini, Banguoğlu'ndan farklı olarak, şahıs ve sayısını ayırmadan, 1. ve 2. tekil ve çoğul şahıs iyelik eklerini(+m, +n, +mIz, +nIz) ayrı ayrı belirtmekte, ancak 3. çoğul şahıs iyelik ekinde asıl iyelik ekinin +I olduğunu +IAr ekinin geldiği adın çokluğunu ifade ettiğini, şahıs ifadesi taşımadığını; bunun yanı sıra teklik 3. şahıs iyelik ekinde de şahıs ifadesi olmadığını ve geldiği adın tekliğini ifade ettiğini bildirmektedir (Ergin 2012: 223). Ergin +(s)I eki ile +IAr ekinin şahıs bilgisi taşımadan geldikleri sözcüklerin teklik ve çokluğunu bildiren sayı ekleri olduğunu ifade etmesine rağmen daha sonra bunların birleşerek +IArI şeklinde çokluk 3. şahıs iyelik ifade ettiğini belirtmektedir (Ergin 2012: 223).

Ergin'in aksine +(s)I ekini 3. şahıs göstergesi kabul eden Mustafa Öner, +IArI'nın yanı sıra +(s)I ekinin de 3. çoğul şahıs iyeliğini gösterdiğini belirtmekte ve konu ile ilgili "onların babaları, onların babası" örneklerini vermektedir. (Öner 1998: 405, 23. dipnot). Benzer bir yaklaşım Caner Kerimoğlu da göstermekte ve +IArI'nın yanı sıra +(s)I ekinin de 3. çoğul şahıs iyelik eki olduğunu kabul etmektedir (Kerimoğlu 2010).

Faruk Kadri Timurtaş, +(s)I ekinin hem 3. tekil hem de 3. çoğul şahıs iyelik eki olarak kullanıldığını, +IAr ekinin geldiği sözcüğün çokluğunu bildirdiğini, bu nedenle de ayrı bir 3. çoğul şahıs iyelik eki olmadığını belirtmektedir (Timurtaş 2005: 82).

Timurtaş'a benzer bir yaklaşımla iyelik eklerinde 3. şahıs çokluğunun olmadığını, bu nedenle de +IArI diye bir ekin olamayacağını belirten Mustafa Kaçalın, +IAr ekinin, geldiği sözcüğün çokluğunu bildirdiğini, iyelik eklerinde ise çokluğu "+z" ekinin verdiğini; ancak 3. şahısta bu ekin bulunmadığını, bu nedenle de hem tekil hem de çoğul 3. şahıs iyelik ekinin +(s)I olduğunu belirtmektedir (Kaçalın 2002: 144-146).

Türk yazı dillerinin çoğunda teklik 3. şahıs iyelik ekinin +(s)I şeklinde korunduğunu belirten Serebrennikov-Gadjieva (Serebrennikov, Gadjieva 2011: 91), çokluk 3. şahıs iyelik ekinin teklik 3. şahıs iyelik biçimine denk ve aynı olduğunu bildirir (Serebrennikov, Gadjieva 2011: 93).

Fevzi Karademir ise 3. şahıs iyelik ekiyle ilgili durumun bağlamdan hareketle açıklanması gerektiğine işaret etmekte ve "onların evi" gibi bir ifadede "+i" nin herhangi bir çokluk belirtisi taşımadan çokluk bildirdiğine ve "onların ev+Ø+i" gibi bir açıklama ile çokluğun sıfır biçim birim

ile gösterilebileceğine değinir. Ayrıca “...evlerine döndüler” örneğinde olduğu gibi ifadenin değışmesi ile de çokluğun tekrar yüzey yapıya çıktığını dile getirir (Karademir 2013: 199).

Erdoğan Boz, iyelik eklerinin görevinin ad-ad arasında sahiplik ilişkisi değil, sahip olanı kişi ve sayı anlamlarıyla ikinci kez (katmerli) vurgulamak olduğunu belirtmekte ve 3. tekil şahıs iyelik ekini +(s)I(n), 3. çoğul şahıs iyelik ekini +lArI(n) şeklinde göstermektedir (Boz 2015: 30).

Boz’un aksine Kunduracı +(s)I ekinin kişi ve sayı bilgisi olmadan aitlik bildirdiğini (Kunduracı 2015: 43) ve tamlananda görülen +lAr ekinin de tamlayanın sayı bilgisini değil, tamlananın sayısını bildirdiğini belirtmektedir (Kunduracı 2015: 47)

Lewis ise iyelik eklerinin bağlı ya da ilgili oldukları kişi ya da nesneyi temsil ettiğini belirtir (Lewis 1977: 35-36). 3. tekil şahıs iyelik ekini +(s)I, 3. çoğul şahıs iyelik ekini +lArI şeklinde belirten Lewis, “Kızlar+ın oda+ları” gibi bir sözcük grubunda iyeliğin çokluğunun zaten “kızların” sözcüğünde yer alan “+lar” ekinde gösterildiğini, bu nedenle de sözcük grubunun “kızların odası” şeklinde kurulabildiğini belirtir. (Lewis 1977: 36). Lewis bu tür kullanımların dilin, ekleri ekonomik kullanma eğilimden ileri geldiğini belirtmektedir (Lewis 1977: 33)

İyelik eklerinin ilgi ve sahiplik bildirdiğini belirten Manastırlı Mehmet Rifat 3. tekil ve 3. çoğul şahıs iyelik eklerini +I şeklinde göstermektedir. Yalnız birden fazla kişiye ait bir şeyde tamlanan ekinin tekil kullanıldığını (onların kitabı) (Mehmet Rifat 2016: 56), birden fazla kişinin her birinin ayrı ayrı sahip olduğu bir nesneden bahsedildiğinde tamlanan çoğul kullanılması gerektiğini belirtir (onların kitapları) (Mehmet Rifat 2016: 58)

Türkçe Sarf Ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf Ve Nahiv adlı eserde ise 3. tekil şahıs iyelik eki +(s)I şeklinde iken, 3. çoğul şahıs iyelik eki +lArI şeklinde gösterilmektedir. (Emre 2004: 146)

Cengiz Alyılmaz ise yukarıdaki araştırmacıardan daha farklı bir yaklaşımla, “benim kalemim” “senin kalemin” sözcük gruplarında yer alan “+I”nın yardımcı ses değil belirtilen hali olduğunu; “onun kalemi” ifadesinde yer alan “+I” ekinin de iyelik değil belirtilen hali olduğunu belirtmekte; “onun babası” örneğinde belirtilen hal ekinin “+sı”, iyelik ekinin ise (Ø) işaretli olduğunu bildirmektedir (Alyılmaz 2011: 496). Alyılmaz ayrıca “iki+n ara (onların ikisi arasında); kişi oğlu+n+da üze (kişi oğlunun da üzerine) örneklerinde görülen, zamir n’si olarak bilinen sesin ise 3. tekil ve çokluk şahıs iyelik bildirdiğini ifade etmektedir (Alyılmaz 2011: 497).

Eyüp Akman, Türkçede 3. tekil ya da çoğul şahıs karşılayan ekin olmadığını, yani 3. şahıs bakımından Türkçenin işaretli olduğunu, 3. tekil şahıs karşıladığı düşünülen +I, +sI eklerinin iyelik değil tamlanan/nitelenen eki olduğunu bildirmektedir (Akman 2011: 13-14).

Schaaik, belirtisiz ad tamlamaları şeklinde görülen birleşik yapıların sözlükselleştirmeye dayandığını “çay ev+i, diş fırça+sı, misafir oda+sı, ev sahip+i” gibi yapılarda görülen +(s)I ekinin “compound marker” (birleşik işaretleyicisi) olduğunu, bu ekin sahiplik anlamında kullanılan iyelik eki olmadığını, 3. tekil şahıs iyelik eki ile bu ekin tesadüfü olarak benzer olduğunu iddia etmektedir (Schaaik 2002: 64-67). Ancak Tat-Kornfilt ekin birleşik işaretleyicisi değil, 3. tekil şahıs iyelik eki olduğunu belirtir (Tat, Kornfilt 2018: 4)

1.1. Ek Düşmesi

Türkiye Türkçesinde iki tamlayanı olan bir tamlamada tamlanandan düşen ekin hangi ek olduğu konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Bu konuda Banguoğlu, iki iyelik eki gerektiren bir ad tamlamasında tamlayan 1. ve 2. şahıs olduğunda tamlanandan 3. tekil şahıs iyelik ekinin düştüğünü (para çanta+(sı)+m, kalem kutu+(su)+nuz); ancak tamlayanın 3. tekil şahıs olması durumunda tamlanana gelen ikinci iyelik ekinin düştüğünü (Fatma'nın başörtü+sü+(sü)) belirtmektedir (Banguoğlu 2000: 339).

Banguoğlu, 3. çoğul şahıs iyelik eklerinde 3. şahsı gösteren asıl ekten (+I) önce +lAr ekinin geldiğini, bu ek çokluk eki alan adlara geldiğinde iki +lAr'ın biniştiğini ve bu yüzden de birinin düştüğünü (ev+ler+ler+i) belirtir, ancak hangi +lAr'ın düştüğüne dair açıklama yapmaz (Banguoğlu 2000: 362-363).

Kaçalin, çokluk eki almış bir adın 3. çoğulda “ayakkabı+lar+(lar)ı” şeklinde olabileceğini, ancak yapıda yer alan +lArI ekindeki +lAr'ın yıpranıp düştüğünü ve +I'nın da doğrudan eklendiğini belirtmektedir (Kaçalin 2002: 144).

Lewis, çoğul bir ada, “+leri” eki eklendiğinde “+ler”lerden birinin düştüğünü belirtmektedir. (Lewis 1977: 35)

Değerlendirme ve Sonuç

Türkçede bir dilbilgisel kategori olarak uyum, sayı ve şahıs kategorilerine dayanmaktadır (Uzun, 2002: 21)

Şahıs-sayı kategorisine göre uyum;

a) öznenin şahıs ve sayısının yüklem üzerinde kodlanması,

b) tamlayanın şahıs ve sayısının tamlanan üzerinde kodlanması şeklinde görülmektedir.

Bunlardan birincisine (a) eylemcil uyum, ikincisine (b) adcıl uyum denir (Uzun, 2002: 22)

Türkçede iki tamlayanı olan bir tamlanan, iki iyelik eki değil bir iyelik eki almaktadır. Kornfilt (1984)'e göre eklerin ses bilgisel değil, biçim bilgisel özdeşliğinden dolayı biri atılmaktadır (Uzun 2000: 157). Yani;

“çalışma masa+sı”

“benim masa+m”

“benim çalışma masa+sı+m”

“benim çalışma masa+m” örneklerinde olduğu gibi baş olan sözcük üzerinde yer alan +sı, +m ekleri arasındaki silinmeyi gerçekleştiren biçim bilimsel özdeşliktir. Yani her iki ek de iyelik ekidir. Bundan dolayı da eklerden biri silinmiştir. (Uzun 2000: 158).

Belirtisiz ad tamlamalarında iyelik ekinin sadece +(s)I ile kuruluyor olması (çalışma odası gibi) tamlayan konumunda farklı şahıs ve sayı yansıtan adılların yer almamasına neden olmaktadır (*ben odası, *sen odası...). Aynı durumu “*o odası” örneğinde de görmekteyiz. Bu durum bize belirtisiz ad tamlamasının tamlayan konumundaki sözcük türüne duyarlı olduğunu göstermektedir.

Adılların tamlayan konumunda bulunamaması belirtisiz ad tamlamalarının söz dizimsel değil, sözlüksel yapı oluşturdıklarının göstergesi kabul edilebilir (Uzun 2000: 222-223). Bu durumda “çalışma odası” gibi bir ad tamlaması oluşacak bir öbeğin içinde doğrudan, bir bütün olarak yer bulacaktır ve daha sonra belirtili ad tamlaması ile gelecek olan uyum ekiyle (iyelik eki) birlikte değişmez +(s)I eki (birinci ek) düşecektir. (benim/onun çalışma oda+sı+m/sı > benim/onun çalışma oda+m/sı). Ad tamlamasında silinen eklerin değişmeceleri olmayan ekler olduğunu belirten Kornfilt 1984’e göre, bir adsıl birleşimin (belirtisiz ad tamlaması) baştaki (tamlanan) eki her zaman +(s)I, bir adın çoğul eki her zaman +IAr’dır. Değişmeceleri olmayan bu eklerin dışında uyum’un (iyelik) şahıs-sayı eklerinin değişmeceli olduğunu bildirir (Uzun 2000: 159). Kekeleme Yasağı’na göre aynı türde olup yinelenen eklerden değişmeceli olanın silinemeyeceğini iddia eden Kornfilt, konu ile ilgili;

“Elmalardan (Ahmet’in) aldıklarını yedim.” (GÖS-baş ilişkisine göre tek uyum eki gerekiyor)

“Elmaların (Ahmet tarafından) alınanlarını yedim.” (GÖS-baş ilişkisine göre başta GÖS’ün uyum eki bulunmaktadır)

“*Elmaların (Ahmet’in) aldıklarını yedim.” (GÖS-baş ilişkisine göre iki uyum eki gerekirken birinin silinmiş olması ve tek uyum ekinin bulunması sorunludur)

örnekleri üzerinde durmakta ve son örneğin dil bilgisi dışı olmasını, iki uyum eki gerektiren (elmaların alınanları, Ahmet’in aldıkları) sözcükte değişmecesi olan uyum eklerinden bir uyum ekinin bulunup diğerinin silinmiş olmasına bağlamaktadır (Uzun 2000: 160). Aynı durumu tamlayanı çokluk 3. şahıs, tamlananı da +IAr çokluk eki almış bir ad tamlamasında da görebilmekteyiz. Bu durumu, “çocukların kalem+ler+leri” örneği üzerinden değerlendirebilirsek +IAr eki geldiği baş (tamlanan) sözcüğün çokluğunu bildirmektedir. Daha sonra gelen iyelik eki (uyum eki) ise tamlayan olan sözcüğün sayı ve şahsını göstermektedir. Ancak dikkat edilirse 3. çoğul şahıs iyelik eki ile çokluk eki birlikte kullanımı dil bilgisi dışı olmaktadır. Bu nedenle değişmeceli olmayan çokluk +IAr eki silinmektedir. Bu durumu tamlamada yer alan tamlayanı düşürdüğümüzde daha iyi görebilmekteyiz. “Çocuklar [Ø kalemlerini] kalem kutusuna koydular” ifadesini, “*Çocuklar [Ø kalemini] kalem kutusuna koydular” şeklinde oluşturduğumuzda dil bilgisi dışı olmaktadır. Bu duruma neden olan “kalem+leri” sözcüğündeki ekin tamlayana gönderimde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Türkçede sayı eki diğer çekim eklerinden önce gelmekte ve geldiği sözcüğü de kapsamaktadır. Bu nedenle de “Çocuklar [Ø kalemlerini] kalem kutusuna koydular” ifadesinde yer alan +IArI, tamlayanın şahıs ve sayısını gösterdiği gibi ekte yer alan +IAr tamlananın çokluğuna da işaret etmektedir. Ancak tamlananı tekil, tamlayanı 3. çoğul şahıs olan bir tamlamada tamlananın çokluk olması ifadeyi tuhaf kılmaktadır: “çocukların odası, *çocukların odaları”. Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi tamlayanı düşürdüğümüzde “Çocuklar [Ø odalarını] temizlediler.” “*Çocuklar [Ø odasını] temizlediler” tamlananın tekil kullanımı dil bilgisi dışı olmaktadır. Bu durum bize aslında değişmecesi olan uyum eki (iyelik eki)nin düşmediğini ve tamlayanın şahıs ve sayısına gönderimde bulunduğunu göstermektedir (Uzun 2000: 158). “Kalemleri” örneğinden farklı olarak da tamlananın (oda+ları) tekil olmasından dolayı ekin sadece tamlayanın sayı ve şahsına gönderimi söz konusudur.

Uyumun tamlayan konumundaki ögeye (GÖS) bakılarak tamlanan (baş) üzerinde kodlanması, özne konumundaki ögeye (GÖS) bakılarak yüklem (baş) üzerinde kodlanması Türkçede bir GÖS-baş ilişkisi bulunduğunu gösterir. Ayrıca aşamalı X kuramına göre ad öbekleri cümle içinde yer alan, ancak cümlenin iç yapısına paralel bir iç yapıya sahip olan öbeektir(Uzun 2000: 155). Bu düşünceden hareketle Türkçe cümle, yan cümle ve ad tamlaması yapılarında 3. şahsın kullanımı ile ilgili ortak kullanım özellikleri tespit edilebilmektedir.

Türkçe cümle yapısında 3. çoğul şahısta özne –yüklem arasında görülen seçimli sayı kategorisi (Kornfilt, 1984: 42) [Komşularımız bugün bize misafiriğe geldi(**ler**)] ad tamlamasında da seçimli olarak görülmektedir: “Onların defter(**ler**)”. 3. şahıs iyelik eki almış eylemsilerle kurulu yapılarda da seçimli sayı kullanım özelliğinin cümle yapısı ile paralel olduğu görülmektedir: “Gençlerin dinledik**leri**/dinlediği müzik; gençlerin takip ettik**leri**/takip ettiği grup.” Ancak 3. çoğul şahısta canlı olmayan varlıklarda öznenin seçimlilik esasına dayanmayıp zorunlu olarak tekil olduğu (Bardaklar kırıldı/*kırıldılar.); benzer bir yapının 3. şahıs iyelik eki almış eylemsilerle kurulu yapılarda da yer aldığı görülebilmektedir: “Yaprakların döküldüğü/*döküldükleri cadde” (Uzun 2002: 28)

Öznenin art gönderimle tespit edildiği Türkçe cümlelerde, yani yüzeysel yapıda fonetik olarak öznenin yer alamadığı cümlelerde, yüklemde sayı kategorisi zorunlu olmaktadır: “Ø yeni taşındıkları evlerini boyad**ılar**.” Türkçe ad tamlamasında tamlayan tamlanan arasında da bu duruma benzer bir ilişki görülmektedir. Tamlayanı 3. çoğul şahıs olan ad tamlamalarında tamlayan kullanılmadığında, yani art gönderimli olarak tespit edildiğinde, seçimli olan sayı kategorisi zorunlu olmakta, kullanılmaması dil bilgisi olmaktadır:

“Öğrenciler (Ø yeni ev**lerini**) boyadı(lar).”

“*Öğrenciler (Ø yeni evini) boyadı(lar).”

“Ali ile Ahmet’in babası Adnan Bey’dir. Bir gün Ali ile Ahmet okulda yaramazlık yapar. Bunun üzerine okul müdürü babal**arını** okula çağırır.”

“Ali ile Ahmet’in babası Adnan Bey’dir. Bir gün Ali ile Ahmet okulda yaramazlık yapar. *Bunun üzerine okul müdürü babas**ını** okula çağırır.”

Yukarıda verilen örnek ve açıklamalarda görüldüğü üzere 3. şahsın kullanımı ile ilgili Türkçe cümle, yan cümle ve ad tamlaması yapılarında ortak kullanım özellikleri tespit edilebilmektedir. Bunların başında Türkçe cümlelerde 3. çoğul şahıs bir öznenin tekil ya da çoğul şahıs bir yüklemle kullanılabilme özelliğinin ad tamlamalarında tamlayan tamlanan arasında kullanılan 3. şahıs iyelik ekinde de görülebilmesidir. Bu durumun başlıca nedeni ad tamlamalarında tamlayanın, cümlede öznenin açıkça yazılmasıdır. Ancak özne ve tamlayan art gönderimli olduğunda yüklemde 3. çoğul şahıs eki kullanılması zorunlu olduğu gibi ad tamlamalarında da tamlananda 3. çoğul şahıs iyelik ekinin kullanılması zorunlu olmaktadır. Bu durum Türkçe cümle yapısı ile belirtili ad tamlaması arasında şahıs ve sayı çekimi açısından paralel bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu düşünceden hareketle +(s)l’nın 3. şahıs göstergesi olmadığı ya da çokluk anlamı taşıdığı iddiası, yüklemelerde 3. şahıs çekimi ile ilgili soru ya da sorunları da beraberinde getirecektir.

İyelik ekleri şahıs ve sayı göstergesi olarak sözcükleri temsil etmektedirler. Türkçede sayı eki olarak +lAr kullanılmaktadır. 3. çoğul şahıs ile yapılan bir tamlamada şahıs zaten çokluk ifadesini +lAr (çocuk+lar) ile kazandığı için tamlananda yer alan 3. şahıs iyelik ekinde sayı eki tekrarlanmayabilmektedir. Bu da +(s)l ekinin çokluk anlamı taşıması ile ilgili değil, “dilin ekonomik kullanım eğilimi” ile ilgili olmalıdır. Ancak şahıs ifade edilmediğinde sayı ekine ihtiyaç olmakta ve yüzeysel yapıda kullanımı zorunlu bulunmaktadır: “çocukların oda+sı”, “Ø oda+ları”.

KAYNAKLAR

- AKMAN, Eyüp (2011). “Türkçede Nitelenen Eki Üzerine”, *VI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 25-28 Eylül, s. 12-16, Erzurum.
- ALYILMAZ, Cengiz (2011). “Türkiye Türkçesinde Zamir - Tartışma”, *Türk Gramerinin Sorunları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 479-514, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SEREBRENNİKOV, B.A.; GADJİVA, N.Z. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, (Çev. Tefik Hacıyev- Mustafa Öner), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BOZ, Erdoğan (2015). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- EMRE, Ahmet Cevat (2004). *Türkçe Sarf Ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf Ve Nahiv* (Haz. Gülten Sağol, Erdal Şahin, Nurgül Yıldız), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2012). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım /Tanıtım, İstanbul.
- KAÇALİN, Mustafa S. (2002). “İyelik Tamlamasında Çokluk Üçüncü Kişi Sorunu”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 142-146
- KARADEMİR, Fevzi (2013). *Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- KERİMOĞLU, Caner (2010). “Türkiye Türkçesi Grameri Yazımı Ve Öğretiminde 3. Kişiyile İlgili Sorunlar Üzerine (Bildirme Ve İyelik)”, *Turkish Studies International Preodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3, s. 1618-1631
- KORNFİLT, Jaklin (1984). *Case Marking, Agreement, And Empty Categories In Turkish*, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- KUNDURACI, Aysun (2015/1). “Türkçede Aitlik Ulamı ve Biçimsel İfadesi”, *Dilbilim Araştırmalar Dergisi*, s. 43-62.
- LEWIS, G.L. (1977). *Turkish, A Teach Yourself Book*, Hodder and Stoughton, London.
- Manastırlı Mehmed Rifat (2016) *Hâce-i Lisân-ı Osmânî* (Haz. Fatih Kaya) Kesit Yayınları, İstanbul.

- ÖNER, Mustafa (1998) “Türkçede Soru ve Belirsizlik”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: I, S: 557, s. 401-411.
- POPPE, Nicholas (2008). “Altay Dillerinde Çokluk Ekleri”, (Çev. Caner Kerimoğlu), *Dil Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 127-143
- TAT, Deniz, KORNFİLT, Jaklin (2018). “Haplology within M-Words and P-Words: Revisiting the Stuttering Prohibition in Turkish”, *Indiana University Linguistics Club Working Papers* 18(2), s. 1-28.
- TİMURTAŞ, Faruk (2005). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- UZUN, Nadir Engin (2002). “Türkçenin Uyumsuz Uyumları”, *Dil Dergisi*, S.:115, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 20-36.
- UZUN, Nadir Engin (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual, İstanbul.
- VAN SCHAAİK, Gerjan (2002). *The Noun in Turkish: Its Argument Structure and the Compounding Straitjacket*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.